

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ НАРАТОЛОГІЇ: ВІД АНТИЧНОЇ ПОЕТИКИ ДО НОВИХ НАРАТИВНИХ ПРАКТИК СТУДІЮВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Савчук Р. І.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті подано короткий огляд розвитку і становлення наратології як самостійної інтерпретативної дисципліни лінгвопоетологічного спрямування. Окреслено й проаналізовано шляхи і перспективи використання наративного аналізу й здобутків теорії оповіді до вивчення специфіки авторського наративного мислення через пошук інтегрованих механізмів пізнання й розкриття системи смисло- й формотвірних конститuentів оповідної реальності художнього твору.

Ключові слова: наратологія, наратив, оповідна реальність, наративне мислення, наративні концепції, когнітивна наратологія, візуальна наратологія, наративна модель.

В статті представлений короткий огляд розвитку і становлення нарратології як інтерпретативної дисципліни лінгвопоетологічного толка. Определены и проанализированы пути и перспективы использования нарративного анализа и достижений теории повествования в изучении специфики авторского нарративного мышления путем поиска интегрированных механизмов понимания и раскрытия системы смысло- и формотворческих элементов повествовательной реальности художественного произведения.

Ключевые слова: нарратология, нарратив, повествовательная реальность, нарративное мышление, нарративные концепции, когнитивная нарратология, визуальная нарратология, нарративная модель.

The article gives a short review of narratology development and formation as an independent interpretative branch of science. Have been singled out and analyzed the ways and the perspectives of the application of a narrative analysis and a theory of narrative in revealing the specific character of the author narrative mind, which can be explained by exploring the system of sense and form forming constituents that generate the narrative reality of a literary text.

Key words: narratology, narrative, narrative reality, narrative mind, narrative conceptions, cognitive narratology, visual narratology, narrative model.

Із багатьох концептуально значущих сфер поетики художнього тексту питання своєрідності наративної організації його прозового різновиду лишається все ще недостатньо дослідженим, а подекуди й досі дискусійним. Проблема актуалізації наративного дискурсу того чи іншого історичного періоду або певного літературного жанру в лінгвопоетологічних студіях виникла не випадково [9, с. 105], адже контури нової наратологічної методології зумовлені можливістю множинних теоретичних модифікацій сучасного дослідницького процесу [там само].

Зважаючи на доволі полемічний характер застосування могутнього потенціалу основних ресурсів *нاراتології* в контексті сучасних інтерпретативних напрямків і теорій лінгвістичного гатунку, оскільки тривалий час наративні студії сприймалися виключно як літературознавчі практики, пропонуємо з'ясувати передусім основні шляхи і перспективи використання наративного аналізу й здобутків теорії оповіді до вивчення специфіки авторського наративного мислення через пошук нових інтегрованих механізмів пізнання й розкриття системи смисло- й формотвірних конститuentів прозового тексту.

Актуальність нашої розвідки підтверджується кластерністю сучасних лінгвістичних методологій й орієнтацією мовознавчих студій на комплексне й різноаспектне дослідження наративної природи художніх творів різних жанрів.

Мета пропонованої статті, відтак, полягає в окресленні головних тенденцій у розвитку та становленні наратології як самодостатньої інтерпретативної практики, а також у представленні спроб поєднання традиційних підходів до процесу текстотворення з новітніми напрямками проектування когнітивно-семіотичних і структуралістських моделей існування та функціонування художньої літератури.

Наратологія постає сьогодні і теорією художньої прози, і теорією інтерпретації. У цьому сенсі нам близьке розуміння останньої як повноцінного інтерпретативного підходу. Прикладом тут можуть слугувати феміністська наратологія Сьюзен Лансер, проект комбінування наратології з історією культури Ансгара Нюнінга або програма когнітивної наратології Девіда Германа. Важливим аспектом для всіх вищезгаданих теорій є те, що наратологія звертає увагу не лише на текст, а власне на весь його контекст (розбивка наша. – Р. С.), рухаючись від методики структурного аналізу до багатовимірного й різнофункціонального дослідження художньої літератури.

Для сучасних наративних студій характерною є двояка орієнтація на об'єкт дослідження [9, с. 106], а тому синхронно співіснують і розвиваються два аналітичні підходи до вивчення художнього тексту, а саме фабульний і комунікативний [там само]. У межах першого, художній твір трактується як розгортання певної історії, як поступовий виклад послідовності подій та / чи дій. Другий зосереджується на оповіді й інтерпретує останню в контексті реалізації художньої комунікації, надаючи їй статусу посередника між автором і читачем, між ідеальним / імпліцитним адресатом й ідеальним / імпліцитним адресантом.

Дотримуючись класичного переконання стосовно того, що наратологія як система наукових практик покликана досліджувати художній наратив, який являє собою репрезентацію подій та / чи дій, зауважимо, що сучасні наративні концепції вийшли далеко за межі студій із поетики художнього мовлення.

Загальновідомо, що наратив являє собою універсальну характеристику культури, яка акумулює й передає власні системи смислів за посередництвом оповіді як процесу розповідання, що відображається в міфах, легендах, казках, епосі, історіях, драмах тощо. Отже, наратив постулюється сьогодні як така інстанція, що здатна зорганізувати в єдине ціле суб'єктивний досвід людини. У розвідках із наративної психології саме наратив постає виявом специфічного способу осмислення світу, особливою формою існування людини, котра притаманною лише її модусу буття [14, с. 3]. Таким чином, наратологія має надзвичайно велике практичне значення як евристична інтерпретація.

Зауважимо, що перші сутнісні уявлення про структуру і функції наративу були напрацьовані ще в античності. Власне до I століття н.е. термін *narration* використовувався як технічний термін, який виказував частину промови оратора, що слідувала за виголошенням тези. З часом термін розширив своє значення й почав уживатися, щоб означити розповідання історій, а відтак, став невід'ємним атрибутом риторики.

Етимологічним предком терміна *наратив* вважається технічний термін, яким користувалися софісти для виокремлення тієї частини промови, що перебувала в постпозиції до основного аргументу, – *diegesis*. *Diegesis* і його латинський переклад *narratio* залишалися деякий час технічними термінами риторики. Сама риторика визначалася як мистецтво переконання, як мистецтво “витягування з будь-якого сюжету матеріалу, необхідного риторі для впливу на публіку” [3, с. 61]. У цьому контексті додамо, що наратологія загалом і теорія оповіді зокрема теж застосовують когнітивні операції “виймання / діставання” з оповідної тканини творів тих наративних моделей або наративних структур, які як певні імпліцитні модуси формують і форматують текстове знання.

Термін *наратив*, походячи від лат. *narro* – розповідати, повідомляти, повістувати, етимологічно пов'язується з латинським прикметником *gnarus, a, um* у значенні: “той, хто знає, хто обізнаний” [25]. У свою чергу цей прикметник бере початок від індоєвропейського кореня *gra*, що імплікує саму сему “знати” [12]. Стверджується, що той самий корінь лежить в основі “анагнорозиса” – слова, яким Аристотель позначив момент “відкриття” у трагедії [там само]. Крім того, такий напрям наратології, як *сюжетологія*, теж зароджується ще за античних часів, оскільки саме Аристотель вказав на те, що однією з надзвичайно важливих характеристик оповіді є сюжет [там само].

Класична теорія оповіді вважається теорією німецького походження. У фазі свого формування наратологія завдячує німецькому літературознавству, а саме Кьоте Фрідеманн і Оскару Вельзеру [11, с. 30]. У цей період увага вчених зосередилася на з'ясуванні особливостей таких наративних конститuentів, як сюжет і подія. Розробляючи критерії й ознаки наративності художнього твору, німецькомовна школа зробила акцент на комунікативній структурі тексту в цілому та на наявності в творі опосередкованої інстанції зокрема. Йдеться, звісно, про присутність *голосу*, який постає посередником між автором і всім оповідним світом. За класичною традицією, суть оповіді зводилася до заломлення оповідної дійсності крізь призму сприйняття автора [9, с. 112].

Укажемо й на те, що поділ на сюжет і фабулу, зроблені російськими формалістами, являє собою один із перших кроків у виявленні структури оповіді [6, с. 129]. Саме виокремлення таких інстанцій, як імпліцитний автор й імпліцитний читач, уможливили усвідомлення того, що поверх сюжету існує певний рівень організації оповіді, до якого доречно застосувати, хоча й у дещо іншому значенні, термін Б. Успенського композиція [там само].

Зауважимо, що перша концепція наративності отримала свою завершеність у теорії Франца Штанцеля, який постулював існування посередника-оповідача як основну характеристику оповідного тексту.

Пізніше наратологи почали залучати до аналізу не лише вербальні, але й невербальні наративні твори, що містять у собі подію та / чи дію. Тому на сьогоdnішньому етапі розвитку наратологія як теорія оповіді не фокусується виключно на літературних жанрах роману чи оповідання і взагалі не обмежується лише художньою літературою, намагаючись розкрити специфіку оповідних текстів будь-якого жанру і будь-якої функціональності [15, с. 9].

Як зазначають сучасні французькі текстологи, парадокс наратології XXI століття сягає своїм корінням основоположних праць із наратології [23, с. 6], центральною проблемою яких є пошук відповіді на питання щодо сутності наративної структури або моделі наративної побудови, спільних для всіх оповідних текстів. Одним із поштовхів до студіювання наративності загалом та художнього наративу зокрема стала теза Р. Барта про незчисленність оповідних текстів і ймовірність існування певної наративної моделі побудови, притаманної творам різних літературних жанрів і видів. Відтак оповідний текст, у термінології Р. Барта, постає оповідним з огляду на принцип організації історії [17, с. 64].

Конкретизуючи всю дослідницьку палітру класичної наратології, наголосимо на тому, що одну з перших спроб охарактеризувати й регламентувати наратив було здійснено російськими формалістами, зокрема В. Проппом. Лінгвіст опрацював проблему наративних прийомів ведення оповіді, розглядаючи рівень організації подій та / чи дій, про які повідомляється. Відтак В. Пропп визначив наративну структуру оповідного тексту на матеріалі казки, вказавши на 31 функцію, що формують основу наративу, його “хребетний стовп” (*épine dorsale*).

Неодноразово піддаючи критиці ідею морфологічної моделі наративного тексту В. Проппа, К.-Л. Стросс, озброївшись термінопоняттям *мітема* (*mythème*), розробив власну методологію аналізу наративного тексту.

Французький нараторолог Клод Бремон поділив усі студії оповідних текстів на дві групи, які, зважаючи на об'єкт дослідження, апелюють до різних аспектів наративного повідомлення, а саме – до *історії (histoire)*, що оповідається, та *дискурсу*, що оповідає (*discours racontant*) [5, с. 475]. Саме К. Бремон спробував виділити в наративному тексті *автономний сигніфікативний пласт (une couche de signification autonome)*.

Постулюючи ідею шести *актантних ролей (rôles actantiels)*, які являють собою підґрунтя наративної граматики, А.-Ж. Греймас розкрив модальний і синтаксичний аспекти розгортання наративу.

Цв. Тодоров, розробивши “граматику оповідного тексту”, продемонстрував ефективність поєднання семантичних, синтаксичних і вербальних аспектів у моделюванні наративної структури художнього твору.

Зазначимо, що класична нараторологія, будучи достатньо уніфікованою, не відзначалася все ж монолітним і цілісним характером. Наприклад, А. Нюнінг розрізняє чотири основні варіанти структуралістської нараторології [22, с. 21]. Йдеться про *семантичну нараторологію* або наративну семантику; *нараторологію, зорієнтовану на історію* або теорію наративного синтаксису; *нараторологію, зорієнтовану на дискурс* і *риторичну нараторологію*, що вивчає прагматичні аспекти наративу.

Таким чином, у межах класичної нараторології розмежовуються два основні напрями пошуку, а саме – *перспективологія* та *сюжетологія*. У контексті першої має місце з'ясування комунікативної структури наративу загалом і художнього наративу зокрема. Тут розробляються такі поняття й категорії, як оповідні інстанції, точка зору, інтерференція дискурсу персонажа й дискурсу оповідача. Сюжетологія ж фокусується здебільшого на наративних трансформаціях у розгортанні подій та / чи дій у творі.

Саме друга концепція наративності сформувалася в царині структуралістських досліджень. Структуралісти зробили акцент на оповіді / розповіді, виходячи з того, що оповідний текст різко контрастує з дескриптивним з огляду на відсутність у ньому темпоральної сітки й зміни подій та / чи дій. Відтак, визначальною ознакою наративного тексту вважається вже не структура комунікації, а структура самого оповідача [9, с. 113].

Додамо, що структуралістська нараторологія, досліджуючи площину автора художнього твору, тобто можливі способи його оприявлення в тексті, й площину самого тексту, вводить поняття *рівнів* або *світів*, які нашаровуються на попередні, формуючи в такий спосіб оповідний простір художнього твору. Існує чимала кількість типологій оповідних рівнів (Р. Барт, Ж. Женетт) і наративних світів (У. Еко, І. Рете), однак усі вони так чи інакше апелюють до категорій, які окреслюють і пояснюють сутність тієї текстової інстанції, яка координує всю стратегію викладу оповіді й звертається до читача.

Уведені в науковий узус французьким нараторологом Жераром Женеттом поняття “всезнання” й “всюди буття” (*omniprésence* і *non-focalisation*, або *focalisation zéro*, як одна з умов для формування всезнання оповідача) [19, с. 48–49], мають необхідною передумовою володіння оповідною інстанцією “настрояним контекстом” [9, с. 120] оповідної реальності, сформованої в тексті. У цьому разі йдеться, звісно, про ступінь оприявлення / затемнення в оповідному просторі художнього твору сторонньої для мікросмосу персонажів категорії наративного голосу.

У контексті становлення нараторологічної термінології, лінгвісти відзначають спроби поєднати традиційні підходи до процесу текстотворення і суб'єктивно забарвленого сприйняття художнього цілого з новітніми напрямками проектування когнітивно-семіотичних і структуралістських моделей існування та функціонування художньої літератури.

З погляду структуралістської нараторології, процес художньої комунікації в оповідному тексті є знаковим за своєю сутністю. Відтак, останній трактується як певний комплекс

висловлень, що передбачає парадигматичні і синтагматичні відношення між системотвірними й формальними елементами та виявляє прагматичні й ідеологічні настанови суб'єктів висловлення [11, с. 36]. Ж. Женетт визначив наратив як систему, що ґрунтується на таких наративних фігурах, як темпоральні, модальні та суб'єктивні [19], і саме темпоральність виступає універсальною властивістю наративного тексту.

Зауважимо, що укорінена в сучасних лінгвопоетологічних студіях концепція діалогізму М. М. Бахтіна [2, с. 311] значною мірою наблизила класичне студіювання художнього твору до новітньої наративної методики [9, с. 120], зважаючи на те, що російський дослідник одним із перших акцентував увагу на дискурсі оповідача й дискурсі персонажів як відмінних смислових площинах, підпорядкованих одній авторській свідомості, яка в цьому разі являє собою свідомість свідомості [1, с. 16].

Додамо також, що наратологія, зокрема французька наратологічна школа, нині плідно працює над ідеєю *нативного напруження* – *tension narrative* [16] як певної рушійної сили і трактує останню як один з основних механізмів творення смислу. На нашу думку, такий підхід до дослідження смислотвірних конструктів у побудові художнього твору тісно корелює з тезою М. М. Бахтіна про автора як носія певної напружено-активної єдності художнього цілого.

Посткласична наратологія відзначається “нاراتологічним поворотом”, тобто проникненням наратології і її методики аналізу в інші дисципліни, отримуючи при цьому нові форми [22, с. 23] і втілюючись у таких напрямках, як контекстуалістський, тематичний й ідеологічний.

Зауважимо, що дослідники більшість із новоутворених напрямів не вважають власне наратологію, оскільки в цьому разі йдеться лише про одичне залучення наративних моделей і наратологічних категорій до текстів певних жанрів або ж певних історичних епох [там само]. Такі підходи репрезентують всі види форм наративної теорії, аналізу чи застосування, що виникли в різних теоретичних школах дослідження наративу [11, с. 41].

Так, навіть сам термін наратологія породжує нині чимало дискусій, оскільки вживається, щонайменше, у двох відмінних значеннях. По-перше, наратологія отожднюється з наративними студіями [20, с. 27], що значно розширює й урізноманітнює перспективу досліджень, оскільки охоплює будь-який наративно зорганізований дискурс: літературний, історіографічний, конвєрсаційний, кінематографічний або будь-який інший [там само]. По-друге, вона трактується також як відгалуження наративної теорії, що розвинулася в 60–70 роках ХХ століття головним чином у Франції під егідою структуралізму і його формалістського попередника [11, с. 41].

Водночас чимало лінгвістів і наратологів погоджуються з тим, що посткласична наратологія являє собою сьогодні своєрідну “гібридну” форму, постаючи сумішшю феміністської, когнітивної, риторичної та культурно-історичної наратологій. Крім того, загально визнаним є той факт, що саме структуралістська наратологія, еволюціонуючи, трансформувалася у справжню різноманітність нових підходів, серед яких є й такі, що втратили всі зв'язки й точки перетину зі структуралізмом [20, с. 1].

Відтак, у наратологічну традицію кінця ХХ і початку ХХІ століть увійшло й закріпилося термінопоняття “нاراتологічні концепції” [22, с. 16–18] або “нові / сучасні наратології” [23, с. 9].

Суттєва відмінність між структуралістською наратологією та посткласичними наративними дослідженнями полягає в невпинному інтересі останніх до процесу творення оповіді, а не до самого наративного тексту.

Пропонуємо відстежити й порівняти спільні та відмінні риси наративних студій структуралістського та постструктуралістського періодів, виділені німецьким дослідником Ангаром Нюнінгом [22, с. 16–18] (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Кореляція основних характеристик структуралістської наратології і наративних студій кінця ХХ ст.

Структуралістська наратологія	Посткласична наратологія
фокусується на оповідному тексті	фокусується на всьому контексті оповідного тексту
трактує оповідь як основний об'єкт дослідження	трактує спосіб або манеру введення оповіді як основний об'єкт дослідження
відзначається закритістю системи і статичністю оповіді	відзначається відкритістю системи і динамічністю оповіді
має основним об'єктом вивчення характеристики наративу	має основним об'єктом вивчення динаміки процесу творення оповіді й процесу читання / сприйняття
аналізує висхідні, початкові елементи	аналізує низхідні елементи
вивчає бінарні опозиції і дихотомічні пари	являє собою загальнокультурну інтерпретацію і цілісний опис
робить акцент на теорії, на формалістському описі та на таксономії наративних технік	робить акцент на прикладному характері, на тематичному читанні й ідеологічній оцінці
уникає питання моралі й продукування значень	велику увагу приділяє проблем моралі й продукуванню значень
граматика наративу й поетика фікційності	зародження аналітичного інструментарію інтерпретації
грунтується на формалістській і дескриптивістській парадигмах	грунтується на інтерпретативній і оцінній парадигмах
має позаісторичний і синхронічний характер	має історичний і діахронічний характер
акцентує універсальність складових усіх наративів	акцентує індивідуальність складових наративів
відносно уніфікована	постає міждисциплінарним проектом і об'єднує різні підходи до наративного тексту

Можемо стверджувати, таким чином, що класична наратологія пропагує дослідження власне самого оповідного тексту, тоді як посткласичні наративні студії віддають перевагу з'ясуванню *наративних стратегій і тактик* не лише в конструюванні історії й форматуванні оповіді, але й у її сприйнятті й декодуванні. Постструктуралістська наратологія постає, відтак, не просто частиною теорії літератури, а є самостійною інтерпретативною теорією.

Незважаючи на те, що сучасні дослідження в галузях, які включають дискурсивний аналіз, наратологію і наративну психологію, висвітлюють форми і функції історій [11, с. 42], розвиток міждисциплінарного підходу до наративного аналізу все ще залишається на своїй початковій фазі [там само].

Д. Герман, фокусує увагу на зв'язку між наративом і пізнанням, постулює ідею зближення гуманітарних і суспільно-наукових підходів у вивченні наративного тексту [21, с. 303–332]. Так, синтезуючи надбання традиційної наратології в інтерпретації терміна фокалізація і соціолінгвістичні дослідження оповідання історій, включаючи результати соціокультурних студій і матеріали праць із репрезентації в тексті “чужої” свідомості й зв'язків між оповідними рівнями, наратолог вибудовує *матрицю зміни перспективи* в оповіданнях, яка формує обізнаність про темпоральні й соціальні процеси конструювання знання. Саме завдяки цьому художній наратив може трактуватися як певним чином організована система мислення (розбивка наша. – Р. С.) [там само].

Розвивається нині й *візуальна наратологія* (*visual narratology* – термін М.-Л. Раян) [24, с. 333–364], що передбачає створення ментального образу оповідної реальності (розбивка наша. – Р. С.), тобто активності, яка вимагає картографування виразних складників цієї реальності. Відтак, застосування “візуальних карт” [там само] до аналізу наративного тексту вможливує вивчення просторової й топографічної організації текстуального світу, а також з’ясування специфіки метафоричного простору, який вибудовується мережею внутрішніх взаємозв’язків, які об’єднують теми, образи, звукове оформлення [11, с. 44] художнього твору.

Сьогодні виділяються щонайменше вісім напрямів розвитку нових наратологій [22, с. 23–24]. Серед них виокремимо такі:

- *контекстуалістські, тематичні й ідеологічні підходи*, що передбачають застосування наратології до літературознавчих студій (*études littéraires*). Йдеться, наприклад, про контекстуалістську наратологію, порівняльну, прикладну феміністську, марксистську, тілесну та постколоніальну наратологію;

- *трансжанрові й трансмедіальні підходи* до наратології, які об’єднують наратологію і теорію жанрів, наратологію драми і поезії, наратологію й кінематограф, наратологію й інші види візуального мистецтва;

- *прагматичні і риторичні різновиди* наратології, навколо яких групуються прагматична наратологія, етнічна й риторична наратологія;

- *когнітивна наратологія і метанаратології* (підходи, центровані на теорії рецепції);

- *постмодерністські й посткласичні реконструкції класичної наратології*. У цьому разі йдеться про постмодерністську наратологію, постструктуралістську й динамічну наратологію;

- *лінгвістичні підходи* до наратології, серед яких виокремлюються власне лінгвістична, стилістична, соціолінгвістична наратологія, аналіз дискурсу і наратологія, наратологія і теорія мовленнєвих актів;

- *філософські наративні теорії*, що об’єднують теорію можливих світів, наратологію і теорії фікційності;

- *інші міждисциплінарні теорії оповіді*: наратологія і штучний інтелект, антропологія і теорія оповіді, когнітивна психологія, когнітивна наука і теорія оповіді, теорія історіографії і теорія оповіді, теорія систем.

Зауважимо, що М. Флудернік, наприклад, акцентує увагу лише на чотирьох основних нових наратологічних школах, позиціонує теорію можливих світів, тематичну наратологію, прикладну лінгвістичну наратологію і постструктуралістську наратологію [18, с. 87] як напрями, що найповніше характеризують наративні студії кінця ХХ – початку ХХІ століття.

У контексті трактування наратології як опису процесу комунікації виключно всередині художнього цілого йдеться про власне структуралістську парадигму наратологічних студій [7, с. 34]. Як тільки увага фокусується на складних етапах системи взаємовідношень тексту, автора й читача, мається на увазі постструктуралістська перспектива [там само].

Серед теоретиків постмодернізму в різних галузях наукової думки стала поширеною концепція американського літературознавця Ф. Джеймсона про *наратив як особливу епістемологічну форму*, що організує специфічні способи емпіричного сприйняття [там само, с. 94]. Навколишній світ стає доступним людині лише у формі історій, оповіданих про нього.

Наратологія постає сьогодні і “кореневою” метафорою психології [там само, с. 35], оскільки постулюється принцип самоорганізації людської свідомості за законами розгортання художнього тексту. Дж. Брунер виділяє *наративний модус* самоосмислення і саморозуміння [там само, с. 96], який і виконує функції посередника при передачі людського досвіду. Його втілення у формі оповіді вможливує осмислення останнього в інтерперсональній, міжособистісній сфері,

оскільки форма нарративу передбачає історично зумовлений досвід міжособистісних відношень. Наратив тлумачиться також як сюжетно-оповідна форма [там само, с. 99], що пропонує сценарій процесу опосередкування елементів соціального порядку й індивідуальних практик.

Когнітивна наратологія, яка має безліч точок дотику з *когнітивною психологією*, працює нині над розв'язанням двох основних проблем.

По-перше, йдеться про з'ясування когнітивного статусу оповіді (розбивка наша. – Р. С.), власне того, чим постає те текстове знання, яке передається читачам шляхом “обрамлення” в певну нарративну форму. По-друге, чимало зусиль докладається для того, щоб розпізнати спосіб, у який ми вибудовуємо і розуміємо наратив, у тому числі художній, зважаючи на наші когнітивні компетенції. Так, оповідь аналізується не з погляду того, що в ній представлено, а з погляду того, яким чином читач ментально вибудовує те, про що оповідається.

Іншими словами, когнітивна наратологія, оперуючи поняттями нарративна модель або нарративна матриця, застосовує механізми когнітивного моделювання оповідної реальності художнього тексту.

Когнітивною структурою, яка формує інтерпретативну схему прозового твору є саме *нарративна модель* (у І. А. Бехти [4, с. 261] – це патерн) як певний спосіб форматування оповідної реальності. Така нарративна модель може асоціюватися з фреймом, оскільки саме останній постає когнітивною структурою у феноменологічному полі людини, що ґрунтується на знанні про типові ситуації та пов'язаному із цим знанням очікуванні властивостей і зв'язків реальних або гіпотетичних об'єктів [4, с. 77, 8, с. 153].

У цьому контексті наголосимо на великому потенціалі наратологічних студій в аспекті моделювання *нарративної ідентичності письменника* через установлення й розкриття основних тенденцій, форм і принципів нарративної тектоніки його прозових творів, тобто виокремлення авторських нарративних стратегій у побудові й форматуванні його оповідної реальності.

Зважаючи на підвищений інтерес до художнього тексту й розробки типології текстової організації, у російській лінгвістичній традиції кінця ХХ – початку ХХІ століття виокремилася дисципліна, що студіює мовлення художньої літератури, а саме – *лінгвістика нарративу*. Якщо наратологія з'ясовує принципи функціонування нарративу з теоретико-літературознавчих позицій, то лінгвістика нарративу передбачає виявлення основних тенденцій форматування й ведення оповіді з погляду мовознавства. Ця наукова практика була започаткована працями російської дослідниці, мовознавця й текстолога О. В. Падучевої [10].

Отже, лінгвістика нарративу позиціонується як дисципліна, що вивчає формальні правила “витягування” з оповідного тексту всієї тієї семантичної інформації, яку отримує з нього людина як носій мови [там само, с. 41].

Зауважимо, що дослідження художнього тексту з урахуванням його нарративних характеристик дозволяє робити узагальнення й висновки не лише про лінгвістичну, але й про функціонально-сміслову сутність останнього, що сприяє в межах справжнього парадигмального зсуву зближенню літературознавства і лінгвістики [13, с. 203].

Відтак, звернення лінгвопоетологів до наратології, когнітивної й візуальної наратології зокрема, шляхом з'ясування форм і принципів нарративної тектоніки художнього твору / художніх творів певного історичного періоду, виявлення нарративних засобів моделювання й відтворення оповідної реальності в нарративному дискурсі відкривають дійсно нові можливості прочитання когнітивно-дискурсивної моделі художньої прози того чи іншого історичного періоду.

Література

1. Бахтин М. М. Автор и герой в эстетической деятельности / Михаил Михайлович Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – С. 9–191.

2. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках / Михайло Михайлович Бахтін // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. Марії Зубрицької. – [2-е вид., доп.]. – Львів : Літопис, 2001. – С. 416–422.
3. Безменова Н. А. Неориторика: проблемы и перспективы (обзор) / Н. А. Безменова // Семиотика. Коммуникация. Стилль: сб. обзоров / отв. ред. И. П. Ильин. – М., 1983. – С. 37–83.
4. Бехта І. А. Оповідний дискурс в англomовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм : дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.02 / Іван Антонович Бехта. – Львів, 2010. – 526 с.
5. Бремон К. Структурное изучение повествовательных текстов после В. Проппа / Клод Бремон // Семиотика: сб. / под. ред. Ю. С. Степанова. – М. : Радуга, 1983. – 472–480.
6. Ильин И. П. Теоретические аспекты коммуникативного изучения литературы (обзор) / И. П. Ильин // Семиотика. Коммуникация. Стилль: сб. обзоров / отв. ред. И. П. Ильин. – М., 1983. – С. 126–162.
7. Ильин И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / Илья Петрович Ильин. – М. : Интрада, 1996. – 256 с.
8. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / Михаил Львович Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
9. Мацевко-Бекерська Л. В. Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця ХІХ – поч. ХХ ст. : дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.06, 10.01.01 / Лідія Васи́лівна Мацевко-Бекерська. – К., 2009. – 406 с.
10. Падучева Е. В. Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива / Елена Викторовна Падучева. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 464 с.
11. Папуша І. В. Що таке наратологія / І. В. Папуша // Наративні виміри літератури: [матеріали міжнар. наук. конф. з наратології, Тернопіль, 23–24 жовтня 2003 р.]. – Тернопіль, 2005. – Вип. 16. – С. 29–42.
12. Тюпа В. И. Нарратология как аналитика повествовательного дискурса / Валерий Игоревич Тюпа. – Тверь, 2001. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.myword.ru>.
13. Степанов Ю. С. Язык и метод. К современной философии языка / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 784 с.
14. Шиловська О. М. Психологічні особливості породження наративу як засобу саморозвитку особистості : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Олена Миколаївна Шиловська. – К., 2003. – 282 с.
15. Шмид В. Нарратология / Вольф Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.
16. Baroni R. Approches passionnelles et dialogiques de la narrativité / Raphaël Baroni // Cahier de la Narratologie. – 2008. – № 14. – [Ressource électronique]. – Режим доступа: <http://revel.unice.fr/cnarra/document.html>.
17. Barthes R. Le Degré zéro de l'écriture / Roland Barthes. – P. : Éditions du Seuil, 1953 et 1972. – 179 p.
18. Fludernik M. Beyond Structuralism in Narratology: Recent Developments and Horizons in narrative Theory / Monika Fludernik // Anglistik 11 (1). – P. 83–96.
19. Genette G. Nouveau discours du récit / Gérard Genette. – P. : Seuil, 1983. – 178 p.
20. Herman D. Narratologies: New Perspectives on Narrative Analysis / David Herman. – Columbus: Ohio State UP., 1999. – 432 p.
21. Herman D. Regrounding Narratology: The Study of Narratively Organized System of Thinking / D. Herman // T. Kindt and H.-H. Muller. What is Narratology: Questions and Answers Regarding the Status of a Theory. – B. : Walter de Gruyter, 2003. – P. 303–332.

22. Nünning A. Narratologie ou narratologies? Un état des lieux des développement récents : propositions pour de futurs usages du terme / Ansgar Nünning // J. Pier, F. Berthelot. Narratologies contemporaines : approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit. – P. : Éditions des archives contemporaines, 2010. – P. 15–44.
23. Pier J. Narratologies contemporaines : approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit / John Pier et Francis Berthelot. – P. : Éditions des archives contemporaines, 2010. – 274 p.
24. Ryan M.-L. Narrative Cartography: Towards a Visual Narratology / M.-L. Ryan // T. Kindt and H.-H. Muller. What is Narratology: Questions and Answers Regarding the Status of a Theory. – B. : Walter de Gruyter, 2003. – P. 333–364.

Довідники

25. Латинсько-український словник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/290/20.pdf>